חג הסוכות

א. כתב הרמב"ם בהל' חגיגה[1]: מצות עשה להקהיל כל ישראל אנשים ונשים וטף וכו' ולקרות באזניהם מן התורה פרשיות שהן מזרזות אותן במצות ומחזקות ידיהם בדת האמת[2] שנאמר[3] מקץ שבע שנים במועד שנת השמטה בחג הסכות .. הקהל את העם .. בשעריך וגו'.

ולכאורה יל"ע במה שהאריך הרמב"ם כאן להסביר שקורין "פרשיות שהן מזרזות אותן במצות ומחזקות ידיהם בדת האמת" — שהרי רגיל הוא להקדים (בתחלת ההלכות הדנות באיזו מצוה) רק תוכן המצוה בתכלית הקיצור[4], ואח"כ בהמשך הפרק (פרקים) לבאר פרטי'. ואמאי שינה כאן מדרכו ופירש תוכנן של פרשיות התורה ומטרת קריאתן במעמד הקהל, ולא כתב בקיצור[5] "ולקרות באזניהם פרשיות מן התורה". ובפרט שגם לאחרי תיאור זה ("פרשיות שהן מזרזות אותן במצות כו'") אין מבורר וידוע לאילו פרשיות הכוונה, והוצרך לפרש לקמן*[5] אילו פרשיות קורין, וא"כ למה הוצרך להוסיף תיבות אלו כאן, וה"ז כפל[6].

[ובפרט ששאר פרטים עיקריים של המצוה (זמנה ומקומה של קריאה זו, ומי הוא הקורא) לא הזכיר הרמב"ם כלל בהלכה זו (ה"א), אלא כתבם להלן בהלכה ג' — "אימתי היו קורין במוצאי יו"ט הראשון של חג הסכות כו' והמלך הוא שיקרא באזניהם ובעזרת הנשים היו קורין כו'" (ושם מפרט גם "מהיכן הוא קורא" — פרטי הפרשיות מן התורה שהוא קורא), אף שפרטים אלה מפורשים בכתוב שהביא[7] ("בחג הסכות, בבוא כל

---

1) פ"ג ה"א.

2) צריך חיפוש מקור הלשון "דת האמת". ובקרא (אסתר ג, ח) "דתיהם שונות" לשון רבים — היינו שבלשון תורה מצינו ל' "דת" רק בפי' "מנהג" (ראה תרגום לאסתר שם) [משא"כ בתושבע"פ — ראה סוכה (בסופה) "המירה דתה", פסחים (צו, א) "בו (פסח) המרת דת פוסלת", פדר"א רפמ"א "דת אבותינו"].

— לע"ע לא מצאתי ל' זה בספרים שלפני הרמב"ם. ובכוזרי (מ"ד, ג. מ"ה, כ, כג) — תרגום ר' יהודה אבן תיבון (שבנו ר' שמואל תרגם המו"נ כו' בזמן הרמב"ם) — נמצא "דת האמתית".

3) ויל"ך לא, י ואילך.

4) ראה לדוגמא רמב"ם ריש הל' ק"ש. ריש הל' תפלה. ובכ"מ. וראה ריש הל' חגיגה.

---

*) הל' "דת האמת" נמצא ברמב"ם (מלבד ב"פ כאן בהל' חגיגה — פ"ג ה"א וה"ו) — הל' חמץ ומצה פ"ז ה"ד: הל' מחנות עניים פ"י ה"א: הל' מלכים ספ"ד. שם פ"ב ה"א.

5) וע"ד לשונו בספר המצות מ"ע טז "ולקרוא קצת פרשיות ממשנה תורה באזניהם". ובמנין המצות בריש ספר היד: להקהיל את העם לשמוע התורה כו'. וראה סמ"ג מ"ע רל "בקרוא המלך את התורה". *5) ה"ג.

6) ובפרט שבהראי' מהכתוב לא הביא התיבות "תקרא את התורה הזאת" ורק רמזו ב"וגו'" (וראה לקמן בפנים). ולהעיר שבהכותרת להל' חגיגה לא הזכיר כלל ע"ד קריאת ושמיעת הפרשיות, אף שהזכירן במנין המצות ובסהמ"צ, כנ"ל בהערה שלפנ"ז.

7) להעיר שברמב"ם כאן ה"א לא הזכיר חג הסוכות, אף שכתב שאר הפרטים שבהכתוב (אבל קרוב לומר שסמך על מה שהעתיק תיבות "בחג הסוכות" בהכתוב שהביא). ובסהמ"צ שם כ' זמנה "להקהיל את העם ביום השני של סוכות (במוצאי

ישראל לראות את פני ה״א, במקום אשר יבחר תקראי גו׳׳) — ואילו תוכן הפרשיות לא נתפרש בכתוב ולא נאמר אלא „תקרא את התורה הזאת״, ובכ״ז רק זה מפרש מיד בתחילת ההלכה[10].

ב. להלן בה״ו (קרוב לסיום ההלכות דמצוה זו) כ׳ הרמב״ם: „וגרים[11] שאינן מכירין חייבין להכין לבם ולהקשיב אזנם לשמוע באימה ויראה וגילה ברעדה[12] כיום שניתנה בו בסיני. אפילו חכמים גדולים שיודעים כל התורה כולה חייבין לשמוע בכוונה גדולה יתירה. ומי שאינו יכול לשמוע מכוין לבו לקריאה זו שלא קבעה הכתוב אלא לחזק דת האמת ויראה עצמו כאילו עתה נצטוה בה ומפי הגבורה שומעה שהמלך שליח הוא להשמיע דברי הא־ל״.

ולכאורה גם כאן צריך להבין במה שהאריך בטעם מצוה זו „שלא קבעה הכתוב אלא לחזק דת האמת ויראה עצמו כאילו עתה נצטוה בה ומפי הגבורה שומעה שהמלך שליח הוא להשמיע דברי הא־ל״ — והרי הסברת טעם המצוה באופן ובאורך כזה הוא דבר בלתי רגיל בספרו[13], ספר הלכות הלכות[14].

ג. ונראה לומר, דלשיטת הרמב״ם ענינה זו של המצוה, שהיא „לחזק דת האמת״ אינו רק טעם בתוכנה של המצוה או ענין של תוצאת המצוה[15], אלא זהו תוכן המצוה, ה„חפצא״ שלה, כלומר, שגדר מצות הקהל אינו מוגבל בפעולת ההקהלה והקריאה ש(רק) תכליתם חיזוק הדת, אלא ש„חיזוק דת האמת״ הוא עצם המצוה גופא.

[ובזה יומתק המשך הכתוב „הקהל את העם האנשים והנשים והטף וגרך אשר בשעריך למען ישמעו ולמען ילמדו ויראו את ה״א ושמרו לעשות את כל דברי התורה הזאת״ — היינו שהציווי על מעשה ד„הקהל את העם האנשים והנשים

שמיטה)״. וכ״כ בהכותרת להל׳ חגיגה „בחג הסוכות״. אבל השמיטו במנין המצות שם. ויל״ע בשינויי הלשונות הנ״ל. ואכ״מ.

8) ראה חזקוני עה״פ ותוי״ט סוטה פ״ז מ״ח — שמ„תקרא״ ילפינן שהמלך קורא. וראה בפרטיות בנוגע לכמה ילפותות מהכתובים ובמצות הקהל בכלל — לעיל ע׳ 187 ואילך ובהערות שם. אנציקלופדי׳ תלמודית ערך הקהל. וש״נ.

9) וגם זה לא העתיק הרמב״ם מהכתוב, כנ״ל.

10) ודוחק לומר שהרמב״ם הוצרך לכותבו תיכף בה״א, כיון שפשטות לשון הכתוב „תקרא את התורה הזאת״ משמעו כל התורה [שלכן צריכים לימוד מיוחד (ספרי שופטים יז, יח. הובא בפרש״י למשנה סוטה שם (מא, א)) שקורין רק „משנה תורה בלבד״. וראה בארוכה ביאור הרי״פ פערלא לסהמ״צ רס״ג ח״ג פרשה יו״ד, שלדעת הת״ק בספרי שם (ועוד) — היו קורין כל התורה בהקהל, ע״ש בארוכה] — כי לזה הי׳ מספיק לכתוב „ולקרות באזניהם פרשיות מן התורה״.

11) ראה לעיל ע׳ 189 הערה 22 מה שהעירו שבדפוס רומי רמ וקושטא רסט נראה שאין כאן התחלת ההלכה, ושני אופנים בזה: א) התיבות „וגרים שאינן מכירין״ באות בהמשך להתיבות שבסוף ההלכה שלפנ״ז „אע״פ שיש שם לועזות״ והתחלת ההלכה היא „חייבין להכין לבם וכו׳״, ב) התיבות „אע״פ שיש שם לועזות וגרים שאינן מכירין״ הן התחלת הענין.

אבל לכאורה בכל אופן אף שי״ל דחייבין קאי על כאו״א, עיקר ההדגשה היא על אלה שאינם מכירים. וראה לקמן הערה 20.

12) באימה .. ברעדה — לכאורה הוא ע״פ ברכות כב, א. אבל שם הוא בכמה שינויים. — וראה לעיל שם הערה 23.

13) לבד באיזה סיומי „הלכה״ וסיומי „ספר״, שמוסיף טעמן של מצות ותוכנן בתיקון הדעות כו׳ (ראה רמב״ם סוף הל׳ תמורה).

14) משא״כ בספרו מורה הנבוכים.

15) כפי שמשמע קצת בספר החינוך מצוה תריב.

והטף וגרך גו׳׳ והטעם ד„למען ישמעו ולמען ילמדו ויראו את ה״א ושמרו לעשות גו׳׳ לא נחלקו לשני פסוקים (כמו במצות סוכה, דכתיב בה[16] „בסוכות תשבו גו׳׳ ובפסוק בפ״ע לאח״ז „למען ידעו דורותיכם גו׳׳), אלא כללם יחד בפסוק אחד[17] — משום שאין כאן ב׳ ענינים[18] (מעשה המצוה ומטרת המצוה), כ״א הכל דבר אחד, שהחדרת יראת ה׳ בכלל ישראל היא ג״כ עצם מצותה של מצות הקהל].

ולכן נקט הרמב״ם כל דבר זה „ול־קרות באזניהם מן התורה פרשיות שהן מזרזות אותן במצות ומחזקות ידיהם בדת האמת״ בהתחלת הגדרת המצוה, כי שאני ענין זה במצות הקהל משאר הדינים שבה — זמנה הקבוע (במוצאי יו״ט הראשון של חג הסכות), מקומה המדוייק, ומי הוא הקורא — כי דינים אלה הנם פרטים באופן קיומה של המצוה[19], משא״כ ענין זירוזם במצות וחיזוק ידיהם בדת האמת — הוא מגוף ועצם המצוה.

ד. ועפי״ז יובן גם מ״ש הרמב״ם בה״ו „שלא קבעה הכתוב אלא לחזק דת האמת״ בתור ביאור להתחלת ההלכה „וגרים שאינן מכירין חייבין להכין לבם ולהקשיב אזנם לשמוע באימה ויראה וגילה ברעדה כיום שניתנה בו בסיני. אפילו חכמים גדולים שיודעים כל התורה כולה חייבין לשמוע בכוונה גדולה יתירה[20] כו׳ יכוין לבו כו׳״:

אם נאמר שחיזוק דת האמת הוא ענין הבא רק כתוצאה ממצוה זו, אז לא הי׳ מקום לחייב את כל אחד ואחד מהנקהלים „להכין לבם .. לשמוע בכוונה כו׳״[21] (ובפרט, שבפשטות המצוה היא על המקהיל — המלך, ב״ד או הזקנים,

---

16) אמור כב, מב־מג.

17) בענין זה מצינו כמה חילוקים, הן ב„למען״ הנאמר בשייכות לפעולת המצוה, ולדוגמא בתפלין (בא יג, ט) נאמר בפסוק אחד, ובציצית (שלח טו, מ) בפסוק בפ״ע, והן ב„למען״ שנאמר בשכר מצות, לדוגמא בכבוד אב ואם (ואתחנן ה, טז) נאמר בפסוק אחד, ובשילוח הקן (תצא כב, ז) ובמזוזה (עקב יא, כא) בפסוק בפ״ע. ואולי תלוי אם כל הדיבור דהמצוה נאמר בפסוק אחד או בכמה פסוקים. ויל״ע אם בכלל נפק״מ להלכה באם נאמר בפסוק אחד (שזה פסקי משה ואנן לא פסקינן (מגילה כב, א)). ואכ״מ דכ״ז.

18) אף שלדעת הב״ח (טאו״ח ס״ח וסתרכ״ה) אף במצות סוכה הידיעה היא חלק מהמצוה (וראה שם שנלמד מתיבת „למען״ שמורה כי עיקר המצוה וקיומה תלוי׳ בכוונתה). — ולהעיר שלא מצאתי לע״ע מי דפליג עליו בפירוש.

אבל במצות הקהל יש ענין נוסף, כדלקמן סעיף ה.

19) וראה לעיל ע׳ 189 הערה 20.

20) זה שכתב הרמב״ם בחכמים גדולים „חייבים לשמוע בכוונה גדולה יתירה״ ולא כמ״ש לפנ״ז „באימה ויראה וגילה ברעדה״, יש לומר, כי בתחלת ההלכה מדבר באלה שאינם מכירים ומבינים את הפרשיות הנקראות, ולכן צריכים להקשיב אזנם לשמוע באימה ויראה כו׳ (שהעיקר הוא רגש היראה מעצם השמיעה ולא מתוכן הדברים הנשמעים, ואין שייך כוונה כשלא מבינים תוכן הדברים*), ואילו בחכמים גדולים האימה ויראה הם תוצאה משמיעת (תוכן) הפרשיות „בכוונה גדולה יתירה״.

21) ולהעיר ממש״כ בס׳ שני המאורות (למה־רי״א הלוי עפשטיין מהאמיל תלמיד רבינו הזקן) ח״ב ס״ב בנוגע למצות אהבת ה׳, וז״ל: „שמעתי פא״פ מאדמו״ר נ״ע . . שמצות ואהבת היא לתקוע מחשבתו ודעתו . . בדברים המעוררים את האהבה ומה שיבא מזה אין זה מעיקר המצוה״. ועד״ז הי׳ אפ״ל בנדו״ד, שהמצוה היא על המקהיל להקהיל את העם כו׳ בכדי שיבואו ליראה את ה׳, אבל אי״ז מצוה על הנקהלים (בהכוונה בשעת מעשה).

*) ועד״ז ב„מי שאינו יכול לשמוע״ (וראה לקמן משנה שם הפירוש בזה). וראה לקמן הערה 25.

וכהדיעות השונות בזה[22]), אבל מכיון ש„קבעה הכתוב . . לחזק דת האמת", כלומר שזהו עצם המצוה — פשיטא, שהחיוב ד„כוונה" מוטל על כאו"א,

כשם שגדר מצות הקהל כולל קריאת פרשיות מן התורה „שהן מזרזות אותן במצות ומחזקות ידיהם בדת האמת", כך נכלל בו החיוב על כ"א[23], שמעמדו ושמיעתו בשעת מעשה תהי' באופן ד„להכין לבם ולהקשיב אזנם לשמוע באימה כו'"[24].

ועל פי זה יש לבאר גם הוספת הרמב"ם „ויראה עצמו כאילו עתה נצטוה בה ומפי הגבורה שומעה"[25], דכיון ש„לא קבעה הכתוב אלא לחזק דת האמת", היינו שחיזוק הדת יהי' באופן דפעולה נמשכת (וכמ"ש בפסוק[26] „ליראה את ה"א כל הימים גו'"), הרי מובן שהכוונה והאימה וכו' באותו מעמד צ"ל בתוקף גדול ביותר, עד שתהא המשכת פעולתן ב„כל הימים" — ולכן בכלל החיוב הוא ש„יראה עצמו כאילו עתה נצטוה בה ומפי הגבורה שומעה", כי דוקא כשה־אימה וכו' היא באופן זה הרי אז בכחה לפעול חיזוק בדת האמת בכל הימים, בדוגמת מעמד הר סיני[27].

ה. ועל פי זה מובן אמאי ביאר הרמב"ם כאן את כוונת המצוה (שלא כדרכו ברוב המצוות) — לפי שכוונת מצוה זו (אינה כמו ברוב המצות שמעשה המצוה והכוונה הם ב' דברים, אלא) היא חלק מעצם מעשה המצוה.

וי"ל שזהו ע"ד משנ"ת במ"א[28] במ"ש הרמב"ם בהלכות תפלה[29] שמצות תפלה ענינה „שיהא אדם מתחנן כו'" — שזה שהתפלה צריכה להיות באופן של תחנונים אינו תנאי צדדי או אפילו חיוב אבל נוסף הוא על עצם המצוה, אלא דזה הוי תוכנה של מצות תפלה, דבלא תחנונים חסר בענינה של תפלה.

[ובזה שונה מצות תפלה לא רק מרוב המצוות שבהן הכוונה היא תנאי צדדי, אלא גם ממצות כאלו (כסוכה, ציצית ותפילין) שבהם הכוונה היא חלק מהמצוה[30]. כי במצוות אלו עם היות שהכוונה והמעשה הם שני חלקים של המצוה ששניהם בכלל גדר המצוה, מ"מ המעשה בלא הכוונה נחשב ג"כ כחלק של המצוה[31]. משא"כ בתפלה, הרי דיבור התפלה בלא כוונת תחנונים ה"ז חסר בגדר תפלה].

וכן י"ל במצוות הקהל, שההקהלה ושמיעת הפרשיות בלי כוונה ותוכן הנ"ל, הוי לא רק חסרון בהמצוה, אלא שחסר ב„חפצא" דמצות הקהל[32].

---

22) ראה אנציקלופדי' תלמודית שם. לעיל ע' 189 שם ובהנסמן שם. ועוד.

23) ראה גם לקו"ש חי"ט ע' 367 ואילך.

24) ועפ"ז יומתק מה שהרמב"ם חשיב מצות הקהל למצוה אחת ולא ב' מצות (כדעת הבה"ג (מ"ע קסב ופרשיות סה) והיראים (סרפ"ט, רצ (ובהשלם — רסו, תלג)) — מצוה על המלך שיקרא, ומצוה שבקרוא המלך את התורה שיבואו כולם לשמוע (וראה ביאור הרי"פ פערלא שם ובח"א עשה טז),

כי להרמב"ם גדר המצוה הוא לא גוף פעולת ההקהלה וקריאת הפרשיות של המלך ושבנ"י יבואו לשמוע, כ"א נקודה אחת — „חיזוק דת האמת", כוונת לבם בעת מעמד הקהל.

25) ובפשטות קאי לא רק אלפניו — מי שאינו יכול לשמוע כו' — כ"א גם אלפני פניו ועל כאו"א.

26) וילך לא, יג.

27) וראה בארוכה לעיל ע' 189 ואילך.

28) לקו"ש חכ"ב ע' 116 ואילך.

29) פ"א ה"ב.

30) ראה ב"ח (ושו"ע אדה"ז) או"ח ס"ח ד"ה ויכוין (ס"ז). סכ"ה ד"ה ויכוין (ס"א). סי' תרכה.

31) אלא שהאדם „לא קיים המצוה כתיקונה אם לא יכוין אותה הכוונה" (ב"ח שם סתרכ"ה).

32) וי"ל שזה ניתוסף בהקהל גם לגבי סוכה

ו. ע"פ יסוד זה נמצינו למדים דבר נפלא בענין הנצחיות דמצות הקהל:

ידוע הביאור בזה שהתורה היא נצחית בכל זמן ובכל מקום – דאף שכו"כ ממצות התורה הן תלויות בזמן ובמקום, בכהנים ובלוים וכו' ובשאר תנאים – ובנדו"ד בזמן שבית המקדש קיים ובמקום המקדש, כמו קרבנות וכו' – הרי תוכן המצות ברוחניות בנפש האדם קיים בכל זמן ובכל מקום. והטעם י"ל – כיון שהמצות כלולות ממחשבה דבור ומעשה[33], ולכן גם בזמן שאי אפשר לקיים את המצוה דקרבנות ב־מעשה, ישנו קיום המצוה במחשבה ע"י עבודת התפלה, עבודה שבלב, שנתקנה כנגד קרבנות[34], וכן בדיבור – ע"י העסק בת"ת דקרבנות, דכל העוסק[35] בתורת עולה כו'. ועד אשר – ונשלמה פרים שפתינו[36].

ועד"ז י"ל שהוא במצות שמיטה שתוכנה שהאדם יכיר „שהכל ברשות אדון הכל"[37], דדבר פשוט הוא שהכרה זו היא נצחיית בכל זמן ובכל מקום גם כשאין מצות שמיטה נוהגת מן התורה, וגם לא בשנת השמיטה.

אמנם ברוב המצוות (שבהם הטעם והכוונה פרט או תנאי בלבד), הרי הנצחיות היא בנוגע לפרט המצוה וכו' אבל לא בנוגע לגוף המצוה. וכמו במצוות הנ"ל, שגוף ועצם המצוה – הקרבת הקרבנות בפועל, ופרטי מצות שמיטה בפועל (שלא לזרוע כו' להפקיר כל מה שתוציא השדה וכו') וכיו"ב, לא ניתנו לקיימם בכל מקום ובכל זמן.

משא"כ במצות הקהל, שבה תוכן המצוה („לחזק דת האמת") וכוונת הלב והאימה וכו' שבמעמד הקהל הם מעצם המצוה כנ"ל – מכיון שתוכן וכוונה זו (חיזוק דת האמת ואימה כו') נצחי הוא, נמצא שבמצות הקהל מתגלה ענין הנצ־חיות במדה מרובה יותר מבשאר המצוות הנ"ל[38].

ע"ז – שהיראה כו' נכללה באותו הכתוב דהקהל את העם (ראה לעיל סוס"ג).

33) ראה לקו"ת ר"פ פינחס. סידור עם דא"ח (לא, ג ואילך). ובכ"מ.

34) ברכות כו, א־ב.

35) מנחות קי, א. וראה שו"ע שבהערה הבאה. לקו"ש חי"ח ע' 413 הערה 25.

36) הושע יד, ג. שו"ע אדה"ז או"ח מהד"ת ס"א ס"ט.

37) חינוך מצוה שכח. וראה חינוך מצוה פד.

38) ויתירה מזו: מכיון שעיקר תוכנה היא הכוונה, לפעמים יכול דבר זה להיות ביתר שאת כשאין מעשה דהקהל כפשוטו, ואולי י"ל, כי הגם ש„האדם נפעל כפי פעולותיו . . אחרי הפעולות נמשכים הלבבות"* (חינוך מ"ע טז. ובכ"מ) – מ"מ יתכן שמצד העיסוק (אריינגעטאנקייט) במעשה המצוה יוגרע מכוונת הלב ובלשון הידוע מצות אנשים מלומדה (ישע' כט, יג). ולהעיר מהמבואר ששכל מעלים על מסנ"פ וקב"ע (סה"מ תרמ"ח ס"ע קפז ואילך. סה"מ תרפ"ה ע' רס ואילך. סה"מ תש"ט ס"ע 119 ואילך. ועוד): משא"כ בזמן הזה שישנו רק התוכן הרוחני של מצות הקהל (בלי כל העש' שב־מקדש ע"י המלך כו'), הרי התעוררות הלב וכוונת הלב וכו' יכולים להיות ביתר שאת ויתר עז**. ופש־טא אשר הזכר להקהל שעושים בזמן הזה צ"ל באופן שיהי' הדגש על ההתעוררות בחיוק הדת כו'.

וי"ל יתירה מזו: ההתבוננות בדבר זה עצמו שנמצאים בזמן הגלות (שבא מפני החסרון בהיראה) ואין ביהמ"ק קיים כו' ובמילא א"א לקיים המצות

*) ובפרט בנדו"ד, ראה אברבנאל פ' וילך: בפומבי גדול יקרא הגדול שבעם שהוא המלך כו' כדי ש„ישמעו ויתפעלו לבותיהם מהדברים ומכבוד המדבר והקורא. וראה גם רלב"ג שם ב„התועלת השלש עשרה".

) ואין ביאור זה נוגע ח"ו וח"ו במעלת קיום מצות הקהל בזמן שביהמ"ק הי' קיים, ומה גדול ממעמד דשומע מפי הגבורה. וכהלכה **פסוקה ברמב"ם: שהמלך שליח הוא להשמיע דברי הא־ל.

וע"פ הידוע פי' האריז"ל[39] במ"ש[40] „הימים האלה נזכרים ונעשים", דכאשר מגיעים בתקופת השנה לזמן המאורעות שאירעו בפעם הראשונה, הרי כאשר מאורעות אלו חוזרים ונזכרים כדבעי, הרי עי"ז „נעשים" ונמשכים אותן ההמשכות והבחינות דפעם הא' —

יש לומר, אשר עי"ז שכאו"א ישתדל לעשות ולקיים את הענין דהקהל בנפשו פנימהי[41], ועאכו"כ כשישתדל לקיימו גם בד' אמות שלו, בשכונתו ובעירו וכיו"ב — להקהיל אנשים נשים וטף במשך ימי חגה"ס בכוונה „למען ישמעו ולמען ילמדו ויראו את ה"א ושמרו לעשות את כל דברי התורה הזאת",

הרי י"ל שזה יפעול גם בכללות בנ"י „חיזוק דת האמת",

ועוד ואולי זה העיקר — כל מי שהקהיל מסיבות כאלה, אפילו כשלא היו ברוב עם גדול בכמות כו' והיו בשנה ויום רגיל כו' ראה במוחש שלב ישראל ער הוא לדת האמת וכו'. ומעשה רב ומכריע ומכריח לעשות זה להקהיל כו' מזמן לזמן.

ועוד וג"ז עיקר, ואולי — העיקר:

העדר העשי' (בזה ובכל כיו"ב) והשלילה — מביאות העדר ושלילה. וק"ל.

ז. ויה"ר שיותר ממה שהוצע כאן יעשה כאו"א, ובתוספת מרובה על הנ"ל, כולל וג"ז עיקר — להשפיע על כו"כ שכן יעשו.

ויה"ר שכ"ז ימהר ויזרז ביאת המלך המשיח, ואז יקיימו מצות הקהל כפשוטה, בביהמ"ק, ע"י המלך המשיח שיקרא באזני כל ישראל את הפרשיות „שהן מזרזות אותן במצות ומחזקות ידיהם בדת האמת",

וכל ישראל יהיו „חכמים[42] גדולים ויודעים דברים הסתומים וישיגו דעת בוראם . . שנאמר[43] כי מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים", במהרה בימינו ממש.

(משיחות ליל ג' דחג הסוכות תשמ"ו; ש"פ נצו"י תשמ"ז)

במעשה בפועל מעוררת יותר להכין הלב לתוכן הענין דיראת ה' שבמצוה זו.

39) רמ"ז בספר תיקון שובבים, הובא ונתבאר בספר לב דוד להחיד"א פכ"ט. וידועה הרא' ממשנה גיטין ספ"ג: בודקין את היין . . ובהוצאת סמדר כו'.

40) אסתר ט, כח.

41) כפי שנתבאר במכתב ו' תשרי תשמ"ח (נדפס לקמן ע' 329 ואילך).

42) רמב"ם סוף הל' מלכים.

43) ישעי' יא, ט.